

ОРОХОВСЬКА Людмила Анатоліївна,
канд. філос. наук,
доцент кафедри філософії ГМІ НАУ

ОСМИСЛЕННЯ А.П. ЧЕХОВИМ ІДЕЇ ПОКЛИКАННЯ ЛЮДСТВА

С.М. Булгаков у лекції перед студентами гуртка ім. А.П. Чехова в 1910 р. зазначив: «Людська душа нероздільна, і запити мислячого духу залишаються одні і ті ж і у вченого, і у філософа, і у художника: і той, і інший, і третій, якщо вони дійсно стоять на висоті своїх завдань, рівним чином повинні бути мислячими людьми і кожний своїм шляхом шукати відповіді на загальнолюдські питання, колись навічно поставлені і які знову постають перед людським духом». Це, насамперед, питання, яке ще було поставлене Сократом: пізнай самого себе. Людина пізнає себе і у зовнішньому світі, і у філософських вченнях про добро і зло, і у пізнанні історичної долі людства. І все ж таки, не перестає бути загадкою для самої себе.

Моральна рефлексія починається з осмислення себе і свого місця у світі, із свого відношення до цінностей, які домінують у суспільній свідомості, з усвідомлення власної невідповідності цим цінностям. Моральний досвід людини формується та розвивається на основі здійснення людиною своїх потреб та інтересів. Негативний та вистражданий досвід неможливості задовольнити свої потреби та інтереси заставляє людину задуматися про своє місце в світі. Парадоксом вдосконалення людини є усвідомлення своєї недосконалості, що знаменує початок процесу її удосконалення. Тобто, особистість розпочинає свій шлях до вдосконалення, відштовхуючись від своєї недосконалості, відмовляючись від себе-недосколого. І, навпаки, у самозадоволеності та гордині, у глухоті до абсолютного немає ніякого прагнення до самовдосконалення.

Пошуки сенсу життя, проблеми духовності світу людей, пошуки правди життя та муки цього пошуку пронизують «Сумну історію», «Мое життя», «По справах служби», «Випадок із практики», «Розповідь невідомої людини», «Палату № 6», «Дуель», «Дядю Ваню», «Три сестри», «Вишневий сад» та інші твори Чехова. Чехов знову і знову ставить питання не про силу людини, а про її безсилля, не про подвиги героїв, а про могутність низькості, не про піднесення людського духу, а про його занепад. Це питання загальнолюдське, філософське – питання морального безсилля, безсилля добра у душі пересічної людини, через що від падає без боротьби, від соломинки, а не від гори. Така людина не

може здійснити свої кращі прагнення та заповітні мрії через свої духовні лінощі. Ідеали її не піднімають, а тільки заставляють страждати.

У своїх творах Чехов повною мірою піднімає проблему посередності, розумової та моральної обмеженості, духовного міщанства, яке знеособлює життя, робить його сірим та буденним. Причина падіння та безсилля людської особистості – не нездоланні зовнішні сили, боротьба з якими робить людину героєм, а внутрішня слабкість людини, безсилля голосу добра у людській душі. Життя, вважає Чехов, вимагає подвигу та постійної праці. «Потрібно працювати, тільки потрібно працювати!», – повторюють його герої. «Не заспокоюйтеся, не давайте приспати себе! Поки молоді, сильні, добрі, не лініться робити добро! Щастя немає і не повинно його бути, а якщо у житті є сенс і мета, то сенс цей і мета зовсім не у нашому щасті, а в чомусь більш розумному і великому. Робіть добро!»

С. М. Булгаков світогляд А.П. Чехова назвав оптиміпесимізмом. Хоч він і бачить торжество зла, проте закликає до мужньої та активної боротьби з ним і вірить у майбутню перемогу добра. Устами Липи з розповіді «У яру» говорить Чехов: «І як не великим є зло, все таки ніч тиха і прекрасна, і все ж таки у Божому світі правда є, буде, така ж тиха і прекрасна, і все на землі тільки чекає, щоби поєднатися з правдою, як місячне світло зливається з ніччю».

Мистецтво, на що наголошував Л. М. Толстой, це мислення, що має одну і ту ж велику та загальнолюдську тему, думку людини про саму себе і свою природу. Воно стає справою важливою, важкою, серйозною та відповідальною. Воно стає служінням, яке вимагає від свого представника самозречення, постійних жертвоприношень, соку нервів та крові серця. Це велике служіння і є великим стражданням. «Діяльність, наукова і художня у її справжньому сенсі тільки тоді плодотворна, коли вона не знає прав, а знає одні обов'язки. Тільки тому, що вона така завжди, що їй притаманно бути такою, і цінить людство так високо її діяльність». Саме таким творцем, який був покликаний служінню іншим духовною працею, який у праці бачив тільки обов'язки, самовіддано виконував їх, страждав разом з людьми для того, щоб знайти спасіння і був А. П. Чехов.

Покликання всього людства, – говорить Чехов устами художника в «Будиночку з мезоніном», – у духовній діяльності, у постійному пошуку правди та сенсу життя. Задовольнити це покликання, вважає він, можна тільки релігією, наукою, мистецтвом. «Наука і мистецтво, коли вони справжні, прагнуть не до тимчасових, не до приватних бажань, а до вічного та загального, – вони шукають правди, сенсу життя, шукають Бога, душу». Цими словами А.П. Чехов окреслює завдання справжньої науки та мистецтва.